

УДК 336.71:336

Безродна О.С.,
к.е.н., викладач кафедри банківської справи,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ОЦІНКИ

Bezrodna O.S.,
cand.sc.(econ.), lecturer of the banking department,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

FINANCIAL ACTIVITY OF THE BANK AND TOOLS OF ITS ASSESSMENT

Постановка проблеми. Виявлення проблем в банківській системі, яка забезпечує розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та населення будь-якої країни, є важливим завданням макроекономічного рівня. При цьому слід враховувати, що ефективність її функціонування більшою мірою залежить від результатів фінансової діяльності окремих банків, їх стабільності, прибутковості та здатності протистояти негативному впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому вони функціонують. Це актуалізує питання дослідження сутності фінансової діяльності банку та нових інструментів її оцінювання, застосування яких дозволяє виявити слабкі ланки в банківському секторі та розробити відповідні стратегічні заходи для покращення фінансового стану окремих банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню питань дослідження фінансової діяльності банку присвячено роботи таких вітчизняних науковців, як І.О. Бланк, О.В. Васюренко, А.М. Герасимович, О.П. Заруцька, О.А. Криклій, С.М. Козьменко, Л.В. Кузнецова, І.М. Парасій-Вергуненко, Б.В. Самородов, Л.О. Примостка та ін. Серед зарубіжних вчених-економістів, що мають наукові напрацювання в даному напрямку можна відзначити І.О. Лаврушина, Ю.С. Масленчикова, О.Ю. Петрова, П. Роуза, Дж. Сінкі та ін. Проте, не зважаючи на ґрунтовні наукові доробки в питаннях управління фінансовою діяльністю банку, існує необхідність більш детального розгляду інструментів оцінювання фінансової діяльності з врахуванням особливостей її функціонування.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів фінансової діяльності банку та систематизація інструментів її оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. І.О. Бланк під фінансовою діяльністю підприємства розуміє цілеспрямовано здійснюваний процес практичної реалізації всіх основних функцій фінансів підприємства [1, с. 40].

А.Г. Загородній, Г.А. Вознюк фінансову діяльність розглядають як діяльність, що зумовлює зміну величини і складу власного та позикового капіталів підприємства [2, с.218].

Б.В. Самородов зазначає, що фінансова діяльність суб'єктів господарювання пов'язана з використанням фінансових ресурсів у пошуках оптимального рішення стосовно конкретних умов діяльності [3, с. 68].

У джерелі [4, с. 218] фінансову діяльність підприємства розкрито як цілеспрямовану систему заходів, здійснюваних підприємством задля його розвитку, забезпечення його діяльності фінансовими ресурсами, управління ними, вчасного та повного виконання фінансових зобов'язань. Ця діяльність зумовлює зміну як величини, так і складу власного та позикового капіталів підприємства.

Серед основних особливостей фінансової діяльності підприємства І.О. Бланк виокремлює: є головною формою ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства, зростання його ринкової вартості; носить підлеглий характер по відношенню до цілей та завдань операційної діяльності підприємства та визначає специфічний характер грошових потоків, що нею формуються; операції, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства, носять стабільний характер; форми та обсяги фінансової діяльності в значній мірі залежать від галузевих особливостей та організаційно-правових форм функціонування підприємства; зв'язок з фінансовим ринком (ринком грошей та ринком капіталу) [1, с. 40-44].

В цілому можна зробити висновок, що фінансова діяльність суб'єктів господарювання пов'язана з реалізацією всіх основних функцій фінансів підприємства та спрямована на забезпечення його діяльності фінансовими ресурсами.

Що стосується фінансової діяльності банку, то Л.В. Кузнецова пропонує її розуміти як сукупність заходів та операцій, що пов'язані з акумуляцією власного, залученого та позикового капіталів, їх використанням, примноженням (зростання вартості) й своєчасним поверненням [5, с. 98].

В [6] дослідник робить акцент на тому, що фінансова діяльність банку відтворює практичну реалізацію фінансів як вартісної категорії, тобто є результатом використання грошових відносин із

державою, резидентами та нерезидентами, юридичними та фізичними особами [6, с.119].

В роботі [7] фінансова діяльність банків розглядається в контексті акумулювання ресурсів і управління цими ресурсами шляхом здійснення розрахункових, посередницьких, кредитних та інших фінансових операцій [7, с.201].

Автори [6; 8] зазначають, що фінансова діяльність банку є різновидом економічної, тому вона має бути організована ефективно і формувати прибуток, за рахунок якого поповнюють власні кошти (капітал) банку та збільшують його ресурсний потенціал. Це, в свою чергу, сприяє як збільшенню обсягів залучених коштів, так і отриманню додаткового прибутку [6, с. 119; 8, с. 171].

Якщо брати до уваги той факт, що для підприємств фінансова діяльність носить підлеглий характер по відношенню до цілей та завдань операційної, то для банків такої залежності не існує, оскільки, як зазначено в [9], специфіка їх діяльності полягає у наступному: на всіх етапах руху ресурсів основним їх видом для банку є фінансові ресурси (грошові кошти); найбільшу частину (приблизно 90 %) від загального обсягу ресурсів становлять запозичені та залучені, а не власні кошти; діюче законодавство забороняє банкам займатися виробництвом та торгівлею матеріальних ресурсів [9, с.21].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що специфіка фінансової діяльності банку, на відміну від підприємств, обумовлена структурою його фінансових ресурсів, джерелами їх формування та напрямками використання.

Не можна не погодитися із думкою дослідника [6, с. 120] відносно того, що банк є домінуючою фінансовою установою (посередником) на ринку фінансових послуг і окремо виділяти його операційну діяльність неправомірно. Автор зауважує, що саме завдяки кредитній діяльності, до якої належать як активні, так і пасивні кредитні операції, змінюються величина і склад власного та позикового капіталу (фінансових ресурсів) та зазначає, що фінансові установи (банки, інвестиційні компанії тощо) мають відображати сплачені й отримані відсотки та комісійні платежі у складі фінансової діяльності як результат використання їх фінансових ресурсів [6, с. 120]. За таких умов з позиції бухгалтерського обліку поділ діяльності банку на фінансову, операційну та інвестиційну потребує певних уточнень.

Тому, враховуючи проведені дослідження найбільш розповсюджених визначень поняття «фінансова діяльність банку» та специфіки роботи банківських установ, найбільш точно та повно, на думку автора, відображує її зміст поняття, що запропоноване Л.В. Кузнецовою, згідно якого фінансова діяльність банку представляє собою всі заходи та операції, що пов'язані з акумуляцією власного, залученого та позикового капіталів, їх використанням, примноженням (зростання вартості) й своєчасним поверненням [5, с.98]. Це дає можливість зробити висновок, що, виходячи із функцій банку як фінансового посередника, правомірним вважати, що вся його діяльність є фінансовою.

Достатньо важливим напрямком фінансового менеджменту є конкретизація складових фінансової діяльності банківської установи. Так, основні складові фінансової діяльності банку достатньо поглиблено досліджено в роботах науковців [1; 5-12], більшість з яких [5; 6; 8; 11; 12] розглядають її на двох рівнях: на першому рівні – це фінансова діяльність у вузькому розумінні, яка охоплює комплекс завдань щодо формування фінансових результатів; на другому рівні – фінансова діяльність в широкому розумінні, яка передбачає здійснення банківських операцій, формування та використання фінансових ресурсів, аналіз фінансових результатів.

О.Ю. Петров та В.І. Петрова [12] розглядають складові фінансової діяльності як підходи до її оцінки та вважають, що їх необхідно розглядати окремо, але обов'язково у взаємозв'язку. При цьому дослідники [10] вважають, що використання першого підходу (фінансова діяльність розглядається як сукупність банківських операцій) ускладнюється великою кількістю здійснюваних банком операцій та складністю оцінити результати та ефективність кожної з них. Тому на їх думку, найбільш прийнятним способом аналізу фінансової діяльності банку є об'єднання другого (формування та використання фінансових ресурсів) та третього (визначення фінансових результатів) підходів.

Дана позиція є обґрунтованою, проте в повній мірі не відображує специфіки фінансової діяльності банку, оскільки кожна із операцій, що ним здійснюється, відображає фінансові відносини, які виникають з іншими суб'єктами в процесі його діяльності. Тому лише комплексне дослідження визначених складових фінансової діяльності банку надасть можливість здійснити обґрунтовану оцінку його фінансового стану та визначити не тільки загальну прибутковість/збитковість, але й внутрішні фактори, що вплинули на досягнення фінансового результату.

Першій складовій фінансової діяльності банку присвячено достатньо уваги в монографічних працях з банківського менеджменту та аналізу банківської діяльності, в яких розкрито зміст окремих операцій та їх особливості. В свою чергу доцільним є дослідження інших двох складових, що відображують фінансові ресурси та результати банку. Аналіз фінансових ресурсів, як другої складової фінансової діяльності банку, передбачає визначення ліквідності, платоспроможності та рівня банківських ризиків. Проте, М.В. Ключников, Р.А. Шмойлова [9, с. 23] додатково включають й інші напрями аналізу фінансових ресурсів, об'єднуючи їх поняттям «аналіз фінансової стійкості», а саме: кредитоспроможність, надійність, ефективність управління та оцінку банківських операцій.

Аналіз фінансових результатів як третя складова фінансової діяльності банку включає аналіз його доходів та витрат, прибутків та рентабельності. Проведення оцінки саме цієї складової дає можливість визначити загальний результат фінансової діяльності банку, виявити відхилення за

окремими статтями доходів та витрат і загальний рівень рентабельності з застосуванням показників рентабельності капіталу та активів, чистої відсоткової маржі та чистого спреду, які більшою мірою відображають даний напрямок аналізу фінансової діяльності банку.

Існуючі сучасні проблеми погіршення фінансового стану вітчизняних банків, і як наслідок, віднесення достатньо великої їх кількості до категорії неплатоспроможних, вимагають впровадження нових підходів до управління фінансовою діяльністю банку, в тому числі її оцінки, зміст якої в науковій літературі розкривається з різних позицій, в тому числі як: процес визначення та аналізу кількісних і якісних характеристик об'єктів, на основі яких здійснюється ухвалення рішень в управлінні функціонуванням та розвитком даного об'єкта [13, с.24]; процедуру визначення ціни, цінності; думку про цінність, рівень або значення; відмітку за бальною шкалою [14, с.429]; процес вираження інформації, яку включають у фінансову звітність, у грошовому (вартісному) вимірі [15, с.680]; комплекс засобів вимірювання впливу економічних процесів, дій суб'єктів господарювання на результативність функціонування та розвитку економічних систем, їхніх окремих підсистем та елементів [16, с.51]; кількісну міру впливу економічних процесів, господарських дій тощо на результативність (ефективність) функціонування економічних систем чи структур [15, с.680].

Л.М. Малярець [13, с. 24, 27], розглядаючи оцінку як «процес визначення та аналізу кількісних і якісних характеристик об'єктів.....» зазначає, що його доцільно поділити на допоміжні процеси, в межах яких здійснюється розробка й застосування системи вимірювання ефективності діяльності підприємства.

Не можна не погодитися із думкою, викладеною в [13, с. 22, 30-31], що оцінка як функція управління, яку необхідно здійснювати у вирішенні оперативних, тактичних та стратегічних завдань підприємства, що постають у процесі його функціонування та розвитку, виконуючи вартісну, стимулювальну (уможлиблює виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства) та балансувальну (сприяє урівноваженню потенціалу підприємства з майбутньою стратегією, що розробляється) функції, дозволяє виявляти альтернативні підходи щодо удосконалення управління. За таких умов якість проведення економічної оцінки набуває суттєвого значення, що потребує поглибленого дослідження теоретичних та практичних аспектів її здійснення в контексті використання нових підходів та інструментів. Оскільки ефективність фінансової діяльності банку залежить від великої кількості факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що здійснюють на неї позитивний чи негативний вплив, їх оцінка також є вкрай важливою. Аналіз наукової літератури дозволив узагальнити найбільш розповсюджені інструменти, що використовуються у менеджменті банку для оцінки його внутрішнього та зовнішнього середовища, серед яких: SWOT-аналіз, SPACE-аналіз, ключові фактори успіху, вартісні показники, збалансована система показників (ЗСП), піраміда ефективності, квантовий вимір досягнень, модель EP2M, система «бортове табло», кабінетні дослідження й опитування працівників банку, «мозковий штурм», конференції та інші способи колективної роботи, аналіз трендів, факторний аналіз, розрахунок середніх коефіцієнтів, дискретивний та статистичний аналіз, параметричні (DFA, TFA, SFA) та непараметричні (DEA, FDH) методи оцінки ефективності банківської діяльності, рейтингові оцінки, модель 5 сил М. Портера, модель М. Портера «рентабельність – частка ринку», життєвий цикл продукту/технологій/банку/галузі, виділення стратегічних господарських центрів (зон), концепція рушійних сил, створення конкурентної карти галузі (ринку), крива досвіду, порівняння профілів продуктів з конкурентами, порівняння за ключовими компетенціями в галузі, порівняння витрат в ланцюгу цінностей, сегментація ринку за Г. Летау та інші.

Висновки з проведеного дослідження. Слід зазначити, що існування достатньо великої кількості інструментів дає можливість обирати ті з них, що найбільшим чином можуть бути адаптовані до системи управління банком та дозволятимуть вирішувати поставлені перед менеджментом завдання щодо покращення його фінансової діяльності. Проте, на думку автора, пріоритетного значення в сучасних динамічних умовах розвитку банківського сектора набувають інструменти, що дозволяють здійснювати не тільки оцінку фінансової діяльності банку, але й факторів, що на неї впливають, розглядаючи фінансові та не фінансові аспекти діяльності банку як взаємопов'язані елементи однієї системи. Одним з таких інструментів є збалансована система показників, застосування якого дозволяє не тільки отримувати загальну інформацію про стан банку з позиції його внутрішнього та зовнішнього середовища, але й визначати напрями його подальшої діяльності, розробляти ефективні стратегії та здійснювати контроль за їх виконанням.

Література

1. Бланк И.А. Концептуальные основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К. : Изд-во «Ника-центр», Эльга, 2003. – 448 с.
2. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.А. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
3. Самородов Б.В. Методологія управління фінансовим розвитком банку : монографія / Б.В. Самородов. – К. : УБС НБУ, 2012. – 307 с.

4. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дяківа. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 703 с.
5. Кузнєцова Л.В. Фінансова діяльність банку: сутність та особливості / Л.В. Кузнєцова // Матеріали четвертої міжнар. конф. «Теорія і практика економіки та підприємництва» (Алушта, 15-16 травня 2007 р.). – Сімферополь : Тавричний націон. ун-т ім. В. Вернадського, 2007. – С. 98.
6. Кузнєцова Л.В. Сучасні методологічні підходи до визначення фінансової діяльності банку / Л.В. Кузнєцова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – № 5 (3). – С. 118–123.
7. Гончар І.О. Дослідження напрямків вдосконалення фінансової діяльності банків / І.О. Гончар, Н. Склонна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 3. – С. 200–205.
8. Важинський Ф.А. Методологічні підходи до визначення фінансової діяльності банку / Ф.А. Важинський, П.П. Гаврилко, М.Л. Потинський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.17. – С. 170–175.
9. Ключников М.В. Коммерческие банки: экономико-статистический анализ : монография / М.В. Ключников, Р.А. Шмойлова. – М. : ООО «Маркет ДС Корпорейшен», 2004. – 248 с.
10. Белоусов С.А. Методические подходы к финансовому анализу деятельности коммерческого банка / С. А. Белоусов, С.А. Винокурова // Ученые записки Петрозаводского государственного университета. – 2011. – № 5. – С. 108–111.
11. Маслов Ю.К. Планування фінансової діяльності банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Ю.К. Маслов. – Одеса, 2006. – 20 с.
12. Петров А.Ю. Комплексный анализ финансовой деятельности банка / А.Ю. Петров, В.И. Петрова. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 560 с.
13. Малярець Л.М. Збалансована система показників в оцінці діяльності підприємства : монографія / Л.М. Малярець, А.В. Штереверя. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 180 с.
14. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
15. Економічна енциклопедія: у трьох томах / Редкол.: С.В. Мочерний та інші. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – Т.2 – 848 с.
16. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / За ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – Т. 2. – 568 с.

References

1. Blank, I.A. (2003), *Kontseptualnye osnovy finansovogo menedzhmenta* [The conceptual foundations of financial management], Elha N, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine, 448 p.
2. Zahorodnii, A.H. (2007), *Finansovo-ekonomichniy slovnyk* [Vocabulary of Finance and Economics], Znannia, Kyiv, Ukraine, 1072 p.
3. Samorodov, B.V. (2012), *Metodolohiia upravlinnia finansovym rozvytkom banku* [Methodology of management the banks financial development], monograph, UBS NBU, Kyiv, Ukraine, 307 p.
4. Diakiv, R. (2000), *Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera* [Encyclopedia of businessman, economist, manager], Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia, Kyiv, Ukraine, 703 p.
5. Kuznietsova, L.V. (2007). "Financial activities of the bank: the essence and characteristics", *Materialy 4 mizhnar. konf. "Teoriia i praktyka ekonomiky ta pidpriiemnytstva"*, Simferopol, Tavrychnyi natsion. un-t im. V. Vernadskoho, p. 98.
6. Kuznietsova, L.V. (2011), "The modern methodological approaches to the determination of the bank's financial activities", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu, Seriia «Ekonomika»*, no. 5 (3), pp. 118–123.
7. Honchar, I.O. and Sklonna, N. (2009), "The research of banks areas improvement", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 6, Part 3, pp. 200–205.
8. Vazhynskiy, F.A., Havrylko, P.P. and Potynskiy M.L. (2011), "The methodological approaches to the determination of the bank's financial activities", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 21.17, pp. 170–175.
9. Kliuchnikov, M.V. and Shmoilova, R.A. (2004), *Kommercheskie banki: ekonomiko-statisticheskiy analiz*: [Commercial banks: economic and statistical analysis], monograph, ООО «Market DS Korporeyshen», Moscow, Russia, 248 p.
10. Belousov, S.A. and Vinokurova, S.A. (2011), "Methodological approaches to financial analysis of commercial bank", *Uchenye zapiski Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta*, no. 5, pp. 108–111.
11. Maslov, Yu.K. (2006), "Planning of the bank's financial activities", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), Odesa, 08.04.01, KhNEU, 20 p.
12. Petrov, A.Yu. and Petrova, V.I. (2007), *Kompleksnyy analiz finansovoy deyatel'nosti banka* [The comprehensive analysis of the bank's financial activities], *Finansy i statistika*, Moscow, Russia, 560 p.
13. Maliarets, L.M. and Shtereveria, A.V. (2008), *Zbalansovana systema pokaznykiv v otsyntsi diialnosti pidpriemstva*: [Balanced Scorecard in the evaluation of the company], monograph, KhNEU, Kharkiv, Ukraine, 180 p.
14. Azriilian, A.N. (1997), *Bolshoi ekonomicheskii slovar* [Great Dictionary of Economics], Institut novoy ekonomiky, Moscow, Russia, 864 p.
15. Mocherniy, V. (2001), *Ekonomichna entsyklopediia* [Encyclopedia of Economics], Vydavnychiy tsentr «Akademiia», T.2, Kyiv, Ukraine, 848 p.
16. Mocherniy, V. (2006), *Ekonomichniy entsyklopedychnyi slovnyk: u 2 t.* [Encyclopedic Dictionary of Economics], Svit, Part 2, Lviv, Ukraine, 568 p.